

Uwarunkowania i możliwości kreowania produktu ekoturystycznego w oparciu o walory przyrodnicze na przykładzie wybranej grupy kwaterodawców

Jacek Witkowski

Abstrakt. Tematem artykułu jest problem wykorzystania zasobów przyrodniczych dla rozwoju ekoturystyki. Jednym z poruszonych wątków była polityka samorządowa i jej rola w tworzeniu korzystnych warunków dla dodatkowej działalności w turystyce podejmowanej przez gospodarstwa rolne. Krótko omówiono także wybrane rozwiązania, których wprowadzenie w gospodarstwach rolnych mogłoby wspomóc działalność usługową w ekoturystyce. W części empirycznej przedstawiono wyniki badania przeprowadzonego na grupie 26 skategoryzowanych gospodarstw agroturystycznych zlokalizowanych na terenie województwa lubelskiego. Na jego podstawie można stwierdzić, że coraz więcej kwaterodawców stara się uwzględnić walory przyrody w swojej ofercie turystycznej, jak również stopniowo zmienia się nastawienie tej grupy do kwestii jej ochrony. Właściciele gospodarstw powinni jednak nieustannie doskonalić swoją wiedzę na temat zachowań proekologicznych, w czym mogą pomóc między innymi częstsze niż dotychczas kontakty z podmiotami zajmującymi się na co dzień działalnością konserwatorską.

Słowa kluczowe: produkt turystyczny, przyroda, gospodarstwo agroturystyczne

Abstract. Conditions and opportunities for using natural values in creating ecotouristic product of rural areas based on chosen accommodation suppliers. The topic of the article is the problem of using natural values in the process of development of ecotourism in rural areas. Some thoughts were devoted to the local government policy and its role in supporting additional activity in ecotourism as well as some proecological solutions for the farmers, who want to make their ecotouristic offer more attractive were presented. The study of 26 categorized agritouristic farms located in lubelskie voivodshop show that some of them try to incorporate some proposals closely connected with using natural resources and believe that the presence of the forms of nature conservation could be useful for the agritouristic activity. All the farms need to improve knowledge about ecological forms of the exploitation of nature and expand the cooperation with nature conservation bodies, because at the moment their relations are generally limited to agritouristic associations or agricultural advisory centers, which can be insufficient for the right use of natural resources.

Key words: touristic product, nature, agritouristic farm

Wstęp

Ekoturystyka jest dynamicznie rozwijającym się segmentem rynku turystycznego. Można ją zdefiniować jako „najczystsza formę podróżowania przyjaznego środowisku, ponieważ odbywa się zwykle na obszarach o najwyższych walorach przyrodniczych i krajobrazowych, bezpośrednio przyczynia się do ochrony środowiska naturalnego i kulturowego tych regionów, a jej uczestnikami są ludzie o dużej świadomości ekologicznej i wrażliwości przyrodniczej” (Zaręba 2006). Produkt ekoturystyczny jest szczególnym przykładem produktu turystycznego rozumianego generalnie jako to wszystko, co może być oferowanie turystom. Wśród wielu proponowanych ujęć zagadnienia warto przytoczyć opinię Middleton’a, który do składników produktu turystycznego miejsca docelowego zalicza: jego atrakcje, środowisko, infrastrukturę, usługi, dostępność, wizerunek oraz cenę (Panasiuk (red.) 2008). W przypadku ekoturystyki szczególną rolę należy przypisać atrakcjom turystycznym związanym z nieskażonym środowiskiem przyrodniczym. Dla osób zamieszkujących słabiej rozwinięte obszary wiejskie świadczenie usług w tej dziedzinie może być szansą na generowanie dodatkowych dochodów, przy czym jest to uwarunkowane wieloma czynnikami związanymi nie tylko z potencjałem przyrodniczym. W niniejszej pracy poruszono zagadnienie wsparcia dla tego typu działalności ze strony lokalnych władz samorządowych, jak również przeanalizowano przykładowe rozwiązania, których wprowadzenie w gospodarstwie rolnym może ułatwić dotarcie z potencjalnym produktem ekoturystycznym do coraz szerszego grona miłośników przyrody. W drugiej części artykułu zaprezentowano wyniki badania ankietowego przeprowadzonego na grupie gospodarstw agroturystycznych z województwa lubelskiego.

Wsparcie władz lokalnych dla rozwoju ekoturystyki

Obecność na danym terenie obszarów i obiektów chronionych może wydatnie podnosić jego atrakcyjność turystyczną, co otwiera nowe perspektywy między innymi przed samorządami, które zostały umocowane prawnie także w sferze działalności na rzecz ochrony przyrody. Badania prowadzone w terenie wskazują wprawdzie na to, że aktywność samorządów przy powoływaniu do życia form prawnie chronionych jest póki co niewielka, niemniej możliwości w zakresie tworzenia mniejszych form, których nadzór ze strony szczebla wojewódzkiego i tak nie mógłby być w pełni skuteczny, pozostają nadal do wykorzystania. Powinno się to jednak wiązać z innymi działaniami towarzyszącymi, jak na przykład rzetelne przeprowadzanie inwentaryzacji przyrodniczych czy też uwzględnianie ewentualnych zamierzeń w „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego”. Poważnym ograniczeniem dla polityki samorządowej wspierającej rozwój turystyki przyjaznej środowisku może być słaba znajomość problematyki przyrodniczej przez osoby zatrudnione w urzędach gmin, która może nie sprzyjać w wielu sytuacjach właściwemu rozstrzygnięciu kwestii spornych związanych z negatywnym oddziaływaniem niektórych inwestycji na otoczenie (Witkowski 2010).

Z marketingowego punktu widzenia korzystne jest takie kształtowanie strategii rozwoju turystyki, aby ofertę adresować nie tyle do turysty masowego, ile do tego, który będzie w stanie docenić wysoką jakość produktu ekoturystycznego. Z drugiej strony sterując rozwojem opartym na wykorzystaniu miejscowych dóbr przyrody władze lokalne nie mogą ignorować szeroko pojętego interesu społeczności lokalnej, dla której najważniejszy jest efekt ekonomiczny czyli dochody. Działania samorządu mogą tu przybierać formę aktywną lub bierną, co znajduje swoje odzwierciedlenie zwłaszcza w dokumentach strategii rozwoju opracowywanych na

szczeblu gminnym. Strategie te niestety stają się w nader częstych przypadkach wyrazem krótkookresowych celów politycznych, a zapisane w nich zadania często nie są wcale realizowane lub w stopniu niewystarczającym (Meyer, Milewski (red.) 2009).

Na obszarach objętych ścisłą konserwatorką ochrony przyrody (gł. parki narodowe, rezerwy) występują ograniczenia w użytkowaniu gospodarczym, co może prowadzić do konfliktów na linii samorząd – służby ochrony przyrody. Praktyka pokazuje, że władze gmin w Polsce często sprzeciwiają się ograniczeniom narzucanym chociażby przez plany ochrony, zaś niemal dyżurnym przedmiotem nieporozumień jest ewentualne poszerzanie granic terenów objętych ochroną. Polityka lokalna zorientowana na wzmacnianie potencjału turystycznego powinna być w istocie realizowana w porozumieniu z podmiotami odpowiedzialnymi na co dzień za działania ochronne, tak aby w miejscach naturalnie predestynowanych do odgrywania roli atrakcji turystycznych unikać zagrożeń związanych z rozbudową twardej infrastruktury czy też intensywną działalnością człowieka.

Przykładowe rozwiązania wspomagające tworzenie produktu ekoturystycznego w gospodarstwie rolnym

Rolnicy chcący uruchomić działalność polegającą na świadczeniu usług ekoturystycznych powinni zadbać o to, aby ich posesja, na terenie której będzie ulokowana baza noclegowo-żywnościowa odpowiadała pewnym ogólnie przyjętym standardom dla tego typu obiektów. Spora ich część została zawarta choćby w systemie tzw. Kategoryzacji Andaluzijskiej, który przewiduje między innymi: segregację odpadów czy zakaz używania żywności indywidualnie porcjowanej (Sikorska, Kajszczak 2001). Jeśli chodzi o wyżywienie należy zauważyć, że pomocne w uzyskaniu jego wysokiej jakości opartej na własnych zbiorach może być uzyskanie certyfikatu gospodarstwa ekologicznego. W polskich realiach warunki i tryb wydawania certyfikatów zostały uregulowane przepisami ustawy o rolnictwie ekologicznym z dnia 25 czerwca 2009 roku (Dz. U. z 2009 r., Nr 116, poz. 975).

Innym dobrym pomysłem dla gospodarstwa rolnego pragnącego zaistnieć na turystycznej mapie powiatu bądź gminy jest skorzystanie ze wsparcia finansowego w ramach programu rolnośrodowiskowego. Program ten daje okazję do podjęcia, a następnie realizacji pewnych zobowiązań bezpośrednio lub pośrednio związanych z zachowaniem i wzbogacaniem bioróżnorodności w zamian za unijne dotacje. Nie bez znaczenia z punktu widzenia tematyki niniejszej pracy jest fakt, że na lata 2007-2013 zaplanowano wypłatę rolnikom świadczeń pieniężnych także za działania, które noszą znamiona czynnej ochrony przyrody. Chodzi tutaj mianowicie o następujące trzy pakiety (spośród ogólnej liczby dziewięciu)¹:

- ekstensywne trwałe użytki zielone,
- ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000,
- ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000.

Realizacja tych pakietów to szansa nie tylko na dodatkowe dochody, ale również na nowe, interesujące inicjatywy podejmowane z myślą o osobach uprawiających ekoturystykę w rodzaju

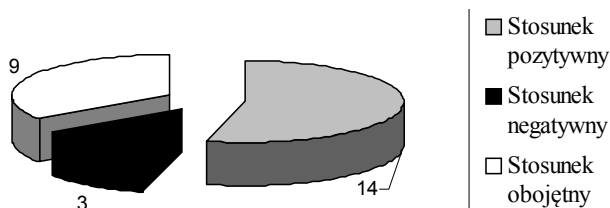
¹ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 26 lutego 2009r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. (Dz. U. z 2009 r., nr 33, poz. 262)

utworzenia punktów widokowych i obserwacyjnych lub ścieżek edukacyjnych. Z uwagi na niebezpieczeństwo niewłaściwej eksploatacji posiadanych zasobów i wynikającego z tego potencjalnie możliwego przekroczenia progu chłonności ekosystemów, szczególnego znaczenia nabiera poziom świadomości ekologicznej organizatorów wycieczek w gospodarstwie. Może on zostać wzmocniony poprzez nabywanie stosownej wiedzy, jak również współpracę z osobami legitymującymi się wykształceniem przyrodniczym lub/i uprawnieniami przewodnickimi.

Wyniki

Dla zobrazowania obecnych sposobów wykorzystania zasobów przyrodniczych w działalności turystycznej na wsi, jak również aktualnego stanu przygotowania osób zajmujących się taką działalnością do świadczenia usług zgodnie z ideą ekorozwoju, zostaną obecnie przedstawione i omówione wyniki badania jakie zostało przeprowadzone na grupie kwaterodawców działających na terenie województwa lubelskiego. W badaniu posłużono się kwestionariuszem ankietowym zawierającym 33 pytania zamknięte, przy czym na potrzeby niniejszej pracy wykorzystano odpowiedzi do części z nich. Kwestionariusz wypełnili właściciele 26 gospodarstw skategoryzowanych przez Polską Federację Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościńne”. Obiekty te są położone w różnych częściach województwa lubelskiego w bliskim sąsiedztwie cennych przyrodniczo obszarów, z których niektóre są chronione.

W celu zbadania postawy kwaterodawców stanowiących grupę badawczą wobec kwestii prawnych form ochrony przyrody i związanych z nimi potencjalnych ograniczeń w użytkowaniu terenu, zapytano ich między innymi o to w jaki sposób postrzegaliby obecność tych form na swojej posesji oraz w jej sąsiedztwie. Okazało się, że czternastu właścicieli (54% ogólnej liczby respondentów) traktowałoby tę obecność jako czynnik wspomagający ich działalność agroturystyczną, a tylko trzech rolników uznałoby to za okoliczność niepożądaną (ryc. 1).

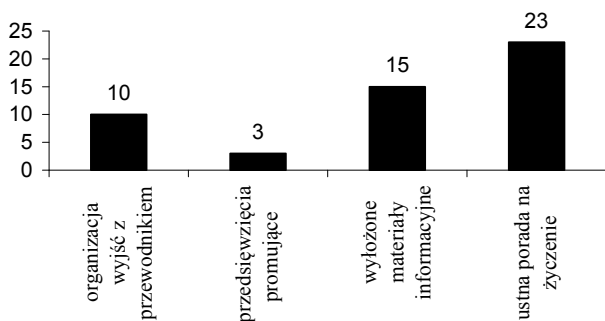

Ryc. 1. Stosunek właścicieli gospodarstw do prawnych form ochrony przyrody. Źródło: Opracowanie własne

Fig. 1. Relation of farm owners to legal forms of nature conservation Source: Own study

Problem stosunku do ochrony przyrody jest istotny, gdyż, jak wynika z udzielonych odpowiedzi, przynajmniej niektórzy kwaterodawcy próbują zapewnić odwiedzającym ich osobom kontakt z lokalnymi zasobami natury na drodze przedsięwzięcia zorganizowanego. Ma to miejsce w przypadku 10 badanych rolników, którzy w swojej ofercie przewidują między innymi organizację wyjść poza gospodarstwo z przewodnikiem. Najwięcej wskazań w kwestionariuszu dotyczy jednak opcji, w której usługodawcy służą jedynie nieformalną pomocą w ewentualnym zaplanowaniu zwiedzania okolicy i to tylko na wyraźne życzenie gości. Spora część gospodarstw (15 z 26) zapewnia też odpowiednie materiały informacyjne ułatwiające eksplo-

rację lokalnej przyrody. Jedynie trzech kwaterodawców sporadycznie realizuje przedsięwzięcia promujące ekorozwój lub ochronę przyrody (ryc. 2). Być może pewne zmiany w omawianym względzie przyniesie planowane przez grupę 15 gospodarstw poszerzenie dotychczasowej działalności turystycznej, które według deklaracji osób nimi zarządzających ma polegać właśnie na wzbogaceniu oferty o propozycje ułatwiające zaznajamianie się z różnorodnością miejscowych ekosystemów.

Ryc. 2. Możliwości zaznajomienia się z walorami przyrodniczymi okolicy względem liczby gospodarstw oferujących każdą z nich. Źródło: Opracowanie własne

Fig 2. Opportunities for seeing the natural values by the number of farms that offer every of these.

Source: Own study

Przedmiotem analizy było również przygotowanie osób świadczących usługi turystyczne do odpowiedniego korzystania z zasobów naturalnych. W tym celu zapytano badaną grupę rolników o posiadane kwalifikacje, jak również gotowość do ich doskonalenia w kierunku przyjaznego środowisku użytkowania terenu, wreszcie określono jaka część respondentów wdraża do codziennej pracy na roli zasady Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej (KDPR) oraz korzysta z programu rolnośrodowiskowego. Należy stwierdzić, że obraz jaki wyłania się z uzyskanych odpowiedzi nie może być tu uznany za jednoznacznie obiecujący. Tylko trzy osoby legitymują się wykształceniem przyrodniczym lub mają za sobą jakieś przeszkolenie, a kolejne dwie deklarują posiadanie uprawnień przewodnika turystycznego. Wymienione kwalifikacje nie mogą oczywiście być traktowane jako rękojmia właściwego podejścia do kwestii eksploatacji przyrody, ale ich brak z pewnością nie będzie pomagać w przestrzeganiu reguł ekorozwoju w codziennej działalności. Być może częściowo skutkiem takiego stanu rzeczy jest również brak zainteresowania części kwaterodawców KDPR oraz, co chyba bardziej zaskakuje, relatywnie mała skala korzystania ze środków w ramach pakietów rolnośrodowiskowych (czyni tak tylko jedna trzecia ogółu badanych). Pewne pozytywne oczekiwania na przyszłość można z kolei wiązać z gotowością niektórych właścicieli gospodarstw do poszerzenia swojej wiedzy na temat wykorzystania walorów przyrodniczych w działalności agroturystycznej (połowa respondentów). Z pewnością realizacji tego ostatniego celu sprzyjałoby również rozwijanie współpracy z podmiotami wyspecjalizowanymi w chronieniu zasobów przyrodniczych. Tymczasem większość usługodawców turystycznych zadowala się kontaktami wynikającymi z przynależności do stowarzyszenia agroturystycznego bądź korzysta ze wsparcia miejscowego ośrodka doradztwa rolniczego, mimo, że ich lokalizacja stwarza możliwości dla budowania

relacji także z kadra zarządzającą na co dzień obszarami chronionymi (władze parku narodowego, parku krajobrazowego czy rezerwatu).

Jak już zostało powiedziane wcześniej, dla rolnika chcącego wprzęgnąć przyrodę do swojej działalności turystycznej w sposób jej nie zagrażający, istotna jest budowa wizerunku gospodarstwa jako „ekologicznego”. Efekt ten można osiągnąć między innymi poprzez zakup wybranych produktów przyjaznych środowisku. W jednym z pytań poproszono właścicieli 26 gospodarstw o wybranie spośród wymienionych materiałów i urządzeń tych, które zostały nabyte w ostatnim czasie. Spośród zasugerowanych odpowiedzi respondenci najczęściej deklarowali zakup mebli z materiałów ekologicznych (13 osób) oraz pojemników do segregacji odpadów (11 osób). Pocięszające, że tylko sześciu kwaterodawców nadal używa opakowań jednorazowych, a zupełnie odosobnionym przypadkiem zdaje się być stosowanie zwykłych folii do porcjowania żywności, do czego przyznało się jedynie dwóch właścicieli gospodarstw. Z drugiej jednak strony badani rolnicy mniejszą wagę przywiązują do oszczędzania wody (specjalną baterię zamontowały jedynie trzy osoby), co z wizerunkowego punktu widzenia nie jest zjawiskiem korzystnym.

Podsumowanie

Rozwój usług turystycznych w oparciu o lokalne zasoby środowiska przyrodniczego jest obiecującą perspektywą dla obszarów wiejskich, ale jest on uwarunkowany nie tylko posiadaniem przez nie odpowiedniego potencjału przyrodniczego. Szczególnie ważne jest wsparcie dla tego typu aktywności ze strony samorządów lokalnych, jak również sami rolnicy muszą dostrzec dla siebie wielką okazję do wygenerowania tą drogą dodatkowych dochodów. Z punktu widzenia jakości produktu turystycznego, która w sposób naturalny rzutuje później na osiągnięte wyniki ekonomiczne, właściciele gospodarstw powinni nauczyć się przyjaznego korzystania z tego, co daje środowisko. Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że właściciele gospodarstw agroturystycznych zaczynają być zainteresowani wykorzystaniem lokalnych zasobów przyrodniczych dla zwiększenia atrakcyjności własnej oferty. Jeżeli zostanie to jeszcze poparte odpowiednią wiedzą i środkami, jest szansa na to, że polska wieś zacznie spełniać oczekiwania rosnącej rzeszy osób określanych mianem ekoturystów.

Literatura

- Kowalczyk A. (red.) 2010. Turystyka zrównoważona. Warszawa, PWN.
- Meyer B, Milewski D. (red.) 2009. Strategie rozwoju turystyki w regionie. Warszawa, PWN.
- Panasiuk A (red.) 2008. Gospodarka turystyczna. Warszawa, PWN.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 26 lutego 2009r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Dz. U. Nr 2009.33.262.
- Sikorska G., Kajszczyk W. 2001. Kwatera agroturystyczna. Praktyczny poradnik, PARR, Warszawa 2001.
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym. Dz. U. Nr 2009.116. 975.
- Witkowski J. 2010. Niektóre aspekty działalności organizatorskiej wybranych samorządów gminnych województwa lubelskiego w ochronie przyrody. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 66 (2): 83-88.
- Zaręba D. 2006. Ekoturystyka. Warszawa, PWN.

Jacek Witkowski

Wydział Zarządzania, Politechnika Lubelska
j.witkowski@pollub.pl